

At' i OSVČ s vyššími příjmy platí víc

Sociolog **Daniel Prokop** představil čtyři modely daně z příjmu, které by přinesly vyšší inkaso do rozpočtu a neměly zásadní dopad na lidi nejvíce zasažené inflací. Podle Prokopa je potřeba zapojit mírnou progresi.

IVANA PEČINKOVÁ

PRAHA Zrušení superhrubé mzdy v roce 2021 pomohlo zejména lidem s vyššími příjmy, tvrdí sociolog Daniel Prokop ze společnosti PAQ Research. Zároveň nynější vláda hledá způsoby, jak začelit stamilionové díry v rozpočtu. To jsou dva z důvodů, proč se Prokopovi lidé spolu s think tankem IDEA ze CERGE-EI rozhodli vypracovat studii, která se zabývá nejrychlejšími možnými řešeními: tedy úpravou daně z příjmu pro fyzické osoby.

U čtyř modelů, z nichž jeden je návrhem vládního hnutí STAN, popsali experti, kolik by do státní kasy přinesly oproti stávajícímu stavu. Kládli přitom důraz na takzvanou daňovou progresi: tedy aby více peněz dodali lidé s vyššími příjmy.

LN Proč jste zpracovali dotyčnou studii?

Vycházíme z toho, že státní rozpočet skončí deficitem přes 300 miliard a že 200 až 250 miliard z toho bude strukturální deficit. Tedy dlouhodobý nesoulad příjmů a výdajů. Je třeba šetřit. Ale většina úsporných kroků, které spolu s Národní ekonomickou radou vlády navrhuje, znamená reformu. A reformní kroky obvykle začnou přinášet křivé efekty, úspory, s velmi pomalým náběhem. Proto je třeba posílit i příjmy. Politici totiž od roku 2020 vyškrtali nepromyšlené 150 miliard příjmů na daně z příjmu, převodu nemovitosti, vysokopříjmových OSVČ či daně naftu. Celkově těmi změnami daní pomohli hlavně vysokopříjmovým.

Proto jsme udělali studii, která se zabývá jen jedním konkrétním problémem. S think tankem IDEA ukazujeme, jak vybrat část té ztráty zpět daní z příjmu, aby to nepoškodilo spodní příjmovou polovinu zaměstnanců. Primárně neříkáme, že by se měly zvedat daně zaměstnancům. To je poslední věc, která se dělá. Ale pravděpodobně se bude muset udělat a my jsme chtěli ukázat, jak to udělat, aby to co nejméně bolelo tyhle lidi, kteří byli nejvíce poškozeni inflací.

LN Vykreslili jste dopady čtyř variant zvýšení daní. Jaké jsou výsledky? Koho by se to dotklo nejvíce?

Část politiků i ekonomů, která už delší dobu kritizuje umáhlenost zrušení superhrubé mzdy, navrhuje, abychom se vrátili před rok 2020. Říkají, že zrušení mělo být přechodné, na dva roky, tak se vrátíme zpátky. My jsme spočítali, že kdyby se to vrátilo přesně do nastavení v roce 2020, vybere se dodatečných 120 miliard. Ale bylo by to i na úkor chudších zaměstnanců, kterým kvůli inflaci extrémně narostly ceny bydlení, potravin a podobně. Takže by to po sociální stránce bylo hodně likvidační opatření. Pak jsme spočítali variantu, kterou navrhuje hnutí STAN, že se zvedne daňová sazba na 17 procent, zvýší sleva na poplatníka a vyšší sazba daně od dvojnásobku průměrné mzdy. A dospěli jsme k výsledku, že by nastala mírná daňová progresie, vybralo by se takto dodatečných 32 miliard a nepoškozena by zůstala nejnižší příjmová pětina zaměstnanců.

A k těm dvěma návrhům jsme přidali naše dvě varianty. První by vybrala také dodatečných 32 miliard. Stejně jako návrh STAN by musela být doplněná

masivními daňovými příjmy z jiných zdrojů. Daněmi z majetku, hazardu, alkoholu, cigaret, nafty, korporací a podobně. To by vedlo k vyváženému daňovému mixu, protože v Česku je hodně daněná práce. A zdanění práce by v této variantě zhruba odpovídalo evropskému standardu z hlediska progresivity a podobně.

LN A dál?

Vyvážená varianta by oproti dnešku ještě snížila zdanění nejchudších zaměstnanců a rodin s dětmi s nižšími příjmy. Zavedla by progresi, v jejímž důsledku by se 30 miliard navíc vybralo od nejbohatší pětiny zaměstnanců. Ačkoli by pořád platili výrazně méně než v roce 2020.

A pak je tady varianta, které říkáme realistická. Ta je hodně podobná, ale s vyššími sazbami. Dovybrala by 60 miliard. A vedla by k tomu, že by horní pětina zaměstnanců, ta nejbohatší, platila na daních zhruba to, co před rokem 2020. Spodní polovinu zaměstnanců by se ty změny stále takřka nedotkly.

LN Jaký je celkový závěr?

Bude asi nutný nějaký kompromis, který nezatíží nízkopříjmové zaměstnance, trochu vrátí zdanění vysokopříjmových zaměstnanců k tomu, co bylo před rokem 2020, a zároveň bude vybírat daně jinde. Obecně je lepší více věcí danit trochu a zároveň posilovat daně, které nemají ekonomicky tak negativní efekty, tedy například daň z nemovitosti, nebo dokonce i podporují zdravé chování – jako spotřební daň z alkoholu. To ostatně doporučuje i OECD: větší daňovou progresi, vyšší zdanění alkoholu a majetku. Samozřejmě optimem by bylo co nejméně zdanit práci a co nejméně ostatní zdroje. Ale nemyslíme, že je realistické, že by v těch dalších zdrojích politici našli přes 100 miliard.

LN Co znamená nízký příjem, kde vidíte hranici?

Ve spodní pětině jsou lidé, kteří mají příjmy kolem minimální mzdy nebo pracují na částečný úvazek, což jim příjem snižuje. A v horní pětině jsou lidé, kteří mají příjmy v průměru kolem 75 tisíc, ale někteří klidně i 150 samozřejmě. Všechny smysluplné reformy vrací trochu vyšší daňové zatížení lidem s vyššími příjmy. Vždy by se mělo ale maximálně jednat o návrat zdanění před rok 2020 či níže. Je třeba si uvědomit, že zaměstnanci s vysokými příjmy tehdy platili mnohem více.

LN A co korporátní daně?

Osobně si myslím, že tam prostor je. Problém v Česku je, že v řadě segmentů reálně neexistuje dostatečná konkurence. Nyní to vidíme třeba v oblastech, které se týkají potravinářství. Lidé šetří, ale protože je malá konkurence, nevytváří snížená spotřebitelská poptávka dostatečný tlak na zlevnění. A zemědělci a potravinářští výrobci mají rekordní zisky. A to není jediný segment, kde v Česku konkurence reálně, ale bohužel i v důsledku státních regulací a dotací není dostatečná. Stát by měl omezit dotace. Spousta z nich není ospravedlnitelná. Zejména pro zemědělský sektor, ale často i další. Samozřejmě mnoho dotací má evropský charakter, což je obtížně řešitelné.

LN Jak souvisí slabá konkurence firem s daněmi?

U některých sektorů stát reguluje vstup sektoru jako u telekomunikací či je pokřiven dotacemi jako v zemědělství nebo v něm existují reálně nefunkční produkty založené jen na miliardových dotacích státu – jako u stavebního spoření a části penzijního připojištění.

Vysoké zisky jsou tvořeny kombinací dotací z peněz daňových poplatníků a tím, že v té

Znalec chudoby a nerovnosti. Daniel Prokop, zakladatel výzkumné organizace PAQ Research. FOTO MAFRA - PETR TOPIČ

Máme skoro nejvíce OSVČ v celé Evropě a přitom jsme průmyslová ekonomika. To není náhoda, ale důsledek daňového systému.

”

omezené konkurenci nemusí cenami tak reagovat na tlak spotřebitelů. Tam nejen mně přijde relevantní mít progresivní či sektorové daně a část těch zisků si brát zpět. A samozřejmě omezit ty subvence z našich daní. Jen na podporu stavebního a penzijního spoření dáváme přes 15 miliard ročně a banky to sbírají na vysokých poplatcích.

Ale nejde jen o to. Do výrobního sektoru šly za poslední tři roky obrovské subvence prostřednictvím programů na udržení zaměstnanosti, jako Antivirus a Kurzarbeit, pomoci v energiích. V Antiviru to byly firmy, které dostaly stamiliony až miliardy na podporách, a přitom v těch samých letech měly miliardové až deseti-miliardové zisky. Takže vlastně generují zisky díky státní podpoře. A já si myslím, že tady musí být stát mnohem agresivnější. Že by měl po vzoru Ameriky chtít tyto peníze nějakým způsobem zpátky. V USA, když propouštíte zaměstnance často, tak pak firma platí větší příspěvky na politiku zaměstnanosti. Předplácí si to, že její lidé budou brát podpory. Stejně by to mělo být i u Kurzarbeitu. Firmy, které ho využijí, by měly mít vyšší odvody či navýšenou daň z příjmu, a pokud prosperují, část vrátit.

Stát musí být mnohem agresivnější, aby neplatila privatizace zis-

ků a socializace ztrát. Ostatně oproti Německu, které firmám také hodně pomáhá, máme malé korporátní daně. Takže na nějakou revizi tyto daně jsou. A to nemluvíme o různých odpočtech v nich.

LN Hovoří se také o nutnosti dosáhnout toho, aby více daní a vyšší odvody platily také osoby samostatně výdělečně činné. Jak to vidíte vy?

Je důležité vzít v úvahu, že OSVČ se od sebe významně liší. Někdo, typicky manuálně pracující člověk na vesnici, si vydělá půl milionu ročně a má zcela konkrétní, mnohdy dost významné náklady. Takový člověk už dnes platí docela dost. A to proto, že máme nízké procento odvodů, ale vysoké minimální částky odvodů. Velká část osob samostatně výdělečně činných platí tato minima – čistě přes ta procenta by platily méně. A pak máte takové, kteří pracují v kanceláři, jsou třeba experti na IT a v dalších oblastech. Mají příjmy až 1,5 milionu ročně, reálné náklady jsou často mizivé, využívají paušální daně a platí třeba 6200 korun měsíčně. Tedy méně než zaměstnanec s minimální mzdou. Takže bych se snažil hledat řešení, které nezvýší zátěž nízkopříjmových živnostníků s reálnými náklady. Ale zatíží vysokopříjmové a dnes zvýhodněné OSVČ, kteří jsou navíc často na hranici švarcsystému.

LN Jak to udělat?

Existují tři cesty. Jednou je revize výdajových paušálů. Aby profese, jejichž výdaje představují desetinu výdělku, neměly paušál 60 procent. Dále zrušení anebo velké přehodnocení systému paušální daně, kde OSVČ třeba s příjmem 1,5 milionu platí pouhý 1,15násobek minimálních sociálních odvodů a minimální zdravotní odvody. A za třetí – nesahat na minimum odvodů na sociální a zdravotní pojištění, ale spíše

zvýšit vyměřovací základ. Dnes OSVČ platí sociální a zdravotní odvody z 50 procent zisku, ale vůči takto vypočteným odvodům jsou tam relativně vysoká minima, která lidem s menšími příjmy ten odvod zvedají. Když by se dále zvedala ta minima, poškodíte hlavně ty nízkopříjmové OSVČ. Když zvednete vyměřovací základ na 70 procent, nízkopříjmové OSVČ si toho ani nevšimnou – stejně platí minima – a zvedne se odvod jen těm se středními a vyššími příjmy. A bude tam nějaká spravedlnost, že bohatý člověk z pražské kanceláře neplatí méně než manuálně pracující v Jeseníku.

Reformu zdaňování OSVČ je prostě nutné nadesignovat tak, aby nevznikla palice, která zabije malé živnostníky. Ale aby nastala reforma, která zavede spravedlivou participaci vysokopříjmových a hlavně nízkonákladových profesí.

LN Skutečné příjmy OSVČ jsou ovšem těžko podchytitelné. Část ekonomických aktivit probíhá v šedé zóně, kde se nepříznávají příjmy...

Sedá ekonomika je obrovský problém a má více rozměrů. Je třeba nějakým způsobem vyřešit takzvaný švarcsystém, o kterém mluvíme. Máme skoro nejvíce

Důležité je nezvyšovat zdanění lidí s nízkými příjmy, protože ti se pohybují mezi prací načerno a zaměstnaneckým poměrem

”

OSVČ v celé Evropě a přitom jsme průmyslová ekonomika. To není náhoda, ale důsledek našeho daňového systému.

Dále je důležité nezvyšovat zdanění spodní pětiny lidí s nízkými příjmy, protože ti se nejčastěji pohybují mezi prací načerno a zaměstnaneckým poměrem. A za třetí – k práci načerno motivují exekuce a náš dávkový systém. Protože když máte exekuci nebo jste v insolventci, vyplatí se vám omezovat příjem. Nemáte srážky ze mzdy a navíc vám vznikne nárok na dávky, který se počítá ze mzdy před srážkami. Takže je třeba udělat efektivní oddlužení, dostat lidi z exekucí a vyžadovat, aby legálně pracovali. Stát by měl také udělat pořádek v dohodách o provedení práce a evidovat jejich řetězení.

LN Vaši studii o sociálních dopadech několika variant předáte vládě?

Ano, NERV a ministerstvem ji předáme. Aniž bychom tím chtěli říci, že má adoptovat jednu z variant. My jsme tou studií hlavně chtěli ukázat, že u možných variant lze spočítat dopady. Nebo i to, že lze velké úspory dosáhnout tím, že zrušíte některé daňové slevy. Ty nemůže čerpat každý, takže tím odstraníte určitou nerovnost, dále zjednodušíte systém. Takže chceme inspirovat vládu k tomu, aby přemýšlela, že pokud bude zvyšovat daně zaměstnanců, neměla by ohrozit spodní příjmovou polovinu, a proto by se mohla zabývat zvýšením progresivity a rušením těch slev.

LN Jaké slevy byste navrhovali zrušit?

Jsou dva typy slev. Jeden druh – to jsou slevy na děti a na poplatníka – naopak navrhuje zvýšit. Ulevují nízkopříjmovým a chudším rodinám. A pak jsou problematické slevy, a to je na nepracujícího manžela či manželku. Ta sleva stojí stát čtyři až pět miliard ročně, což je hodně. A vede k tomu, že se třeba mamince po mateřské nevyplatí vracet na částečný úvazek do práce, protože rodina tu slevu ztratí. Což vede k dalším nákladům pro stát.

Dále jsou tu daňové odpisy na hypotéku, životní pojištění či penzijní připojištění. To jsou slevy spíše pro movité lidi, kteří si tím dokážou zredukovat své daňové břemeno až o nižší desítky tisíc. Nízkopříjmový člověk bydlící v nájmu, který na tyhle investice neměl, má smůlu.

Navíc takzvaná sleva na manželku ani na tyto finanční produkty nepřechází do daňového bonusu. Nízkopříjmoví mají v Česku často daň vynuťovanou slevami na poplatníka a na děti. Neplatí daně, jen vysoké zdravotní a sociální odvody. A tyhle slevy, které nepřejdou do daňového bonusu – tedy stát jim nevrátí jejich zbytek, pak ani nemohou vyčerpat.

LN Co s tím?

Obecně vzato jde o slevy, k nimž nemá přístup celá populace, a nízkopříjmovým lidem nepomáhají. Jsou určeny pro vyšší střední třídu, a to jen pro část. Náš návrh říká, zvýšíme základní daňovou slevu na poplatníka a slevy na děti, uděláme progresi a vymažeme slevy, k nimž nemá přístup celá populace a které většínou nepomáhají lidem ze spodní příjmové poloviny zaměstnanců.

Náš návrh není nějak radikální. V zemích s dlouhodobě pravicovými vládami, jako třeba Velká Británie, je vyšší progresie. V Česku to standardní není, takže pro středo-pravicovou vládu to asi úplně přitažlivé není. Ale doufám, že rušení selektivních slev přijatelné je a že se vláda pokusí ušetřit aspoň těch deset patnáct miliard. Pokud nechce progresi, jsou řešením vyšší sazby daně kombinované silnými slevami na poplatníka na děti.

Poznámka k tématu na straně 8